

**FROM THE LATE ANTIQUITY TO THE HIGH
MIDDLE AGES: AN ARCHAEOLOGICAL VISION**
DE LA TARDOANTIGUITAT A L'ALTA EDAT MITJANA:
UNA VISIÓ ARQUEOLÒGICA

CIP 94"04/09" FRO

From the Late Antiquity to the High middle Ages : an archaeological vision = La Tardoantiguitat a l'alta Edat mitjana : una visió arqueològica / Marc Bouzas, Lluís Palahí (eds.). - Girona : Càtedra Roses d'Arqueologia i Patrimoni Arqueològic : Documenta Universitaria, 2024. - 1 recurs en línia (343 pàgines) : il·lustracions, plànols, gràfics. - (Moncrapa ; 01)
Descripció del recurs: 17 juliol 2024
Conté: La vil·la de la Gran Via-Can Ferrerons (Premià de Mar, Barcelona) durant l'Antiguitat Tardana / Marta Prevosti Monclús, Rosario Navarro Sáez, Ramon Coll Monteagudo ... - Textos en català, castellà i italià; resums en català, castellà i anglès
ISBN 978-84-9984-615-6

I. Bouzas Sabater, Marc, 1992- , editor literari II. Palahí, Lluís, editor literari III. Contenidor de (obra): Prevosti, Marta. Vil·la de la Gran Via-Can Ferrerons (Premià de Mar, Barcelona) durant l'Antiguitat Tardana IV. Càtedra Roses d'Arqueologia i Patrimoni Arqueològic 1. Ordenació del territori - Europa - S. V-X 2. Ciutats - Europa - S. V-X 3. Espiritualitat - Europa - S. V-X 4. Catalunya - Condicions rurals - S. V-X 5. Europa - Història - S. V-X 6. Catalunya - Història - S. V-X 7. Llibres electrònics

CIP 94"04/09" FRO

Moncrapa - 01

© Universitat de Girona, Càtedra Roses d'Arqueologia i Patrimoni Arqueològic

© Continguts i figures / [Content and figures](#): els autors / [the authors](#)

© Il·lustració de la coberta / [Cover illustration](#): Càtedra Roses d'Arqueologia i Patrimoni Arqueològic

Equip editorial i instruccions per als autors i política editorial
/ [Editorial team and instructions for authors and editorial policy](#):
www.documentauniversitaria.media/

Contacte / [Contact](#):

Càtedra Roses d'Arqueologia i Patrimoni Arqueològic
cat.rosesarqueologia@udg.edu

Universitat de Girona
Plaça Ferrater Mora, 1
17071 Girona
Tel. 972 45 82 90

ISBN: 978-84-9984-615-6

DOI: [10.33115/c/9788499846156_15](https://doi.org/10.33115/c/9788499846156_15)

Girona, 2024

No es permet un ús comercial de l'obra original ni la generació d'obres derivades per altres persones que no siguin les propietàries dels drets. És la llicència més restrictiva ja que només permet que altres persones es descarreguin l'obra i la comparteixin amb altres sempre i quan en reconeguin l'autoria, però sense fer-ne modificacions ni ús comercial.

ÍNDEX

Presentació	7
-------------	---

EL MÓN RURAL. LA FI DE LES VIL·LES I LES NOVES FORMES D'EXPLOTACIÓ

La vil·la de la Gran Via-Can Ferrerons (Premià de Mar, Barcelona) durant l'Antiguitat Tardana	10
---	----

Marta Prevosti Monclús, Rosario Navarro Sáez, Ramon Coll Monteagudo

La <i>villa</i> dels <i>Castellets</i> entre el baix imperi romà i l'època visigòtica (segles v-viii dC)	29
--	----

Adrià Cubo Córdoba, Jordi Morera Camprubí, Josep Francesc Roig Pérez

Arqueologia dels espais de producció al jaciment de Santa Margarida (Martorell). Estructures de combustió, treballs agrícoles i manufactura en un assentament en transformació	42
---	----

Esther Travé Allepuz, Pablo Del Fresno Bernal, Montserrat Farreny Agràs

EL TERRITORI. UN ESPAI EN TRANSFORMACIÓ QUE CAL CONTROLAR

Los últimos romanos en los límites de la romanidad. El extremo occidental de la tarraconense entre germanos y vascones	56
--	----

Jose A. Lecanda

Redescobrint el paisatge medieval del <i>Laci du sud</i> (Itàlia). El <i>Monti Aurunci Project</i> (MAP)	74
--	----

Edoardo Vanni, Federico Saccoccio

Les Terres de Ponent a la Tardoantiguitat (segles iv-viii). Aproximació a la xarxa de poblament i les vies de comunicació	92
---	----

Montse Baiges Minguella

Continuitats i ruptures del poblament romà baiximperial i tardoantic a l'extrem nord-est de l' <i>Ager Tarraconensis</i> (comarques de l'Alt Penedès, Baix Penedès i Garraf)	110
--	-----

Francesc Florensa Puchol, Magí Miret-Mestre

De Tàrraco i l' <i>ager tarraconensis</i> occidental a Tarragona i el camp entre els segles v i xii. Cap a un nou relat històric	136
---	-----

Joan Josep Menchon Bes

El Castellot de Castellví de la Marca (Barcelona), entre l'antiguitat i els feus 151

Ramon Martí, Cristian Folch, Jordi Gibert, Xavier Gonzalo

CIUTATS I VILATGES. ENTRE EL MÓN CLÀSSIC I EL MÓN FEUDAL

Gerunda entre el baix imperi i l'alta edat mitjana 169

J. M. Nolla

La transformació d'Aix-en-Provence (França) entre l'Antiguitat i l'inici de l'edat mitjana 176

Núria Nin

Roses, de la tardoantiguitat a l'època medieval 199

Marc Bouzas i Lluís Palahí

El pas de l'antiguitat a l'edat mitjana al jaciment de l'Esquerda, Osona. Darreres novetats de la recerca arqueològica 213

Imma Ollich, Montse Rocafiguera, Maria Ocaña, Albert Pratdesaba, Esther Travé

Un conjunt ceràmic del segle VI dC a Blanes (la Selva) 228

Joan Llinàs i Pol

L'ESPIRITUALITAT. DELS NOUS RITUALS FUNERARIS A L'APARICIÓ DE LES PRIMERES ESGLÉSIES CRISTIANES

La cultura material d'un monestir Prepirinenc a Catalunya dels visigots a la implantació del feudalisme a Santa Cecília dels Altimiris 238

Walter Alegria Tejedor, Marta Sancho i Planas

Le quattro chiese di Coccabile di Copparo (FE). Una testimonianza di continuità di culto dal V-VII sec. ai giorni nostri 253

Flavia Amato, Marco Bruni, Chiara Guarnieri

El yacimiento de «A Capela» un eslabón en la historia de Catoira 264

Diego Piay Augusto

El jaciment romà de Ca la Madrona, Mataró. Resultats preliminars 276

Jordi Ardiaca Rodríguez

Canvi de paradigma en el món funerari durant l'antiguitat tardana i l'alta edat mitjana al Prepirineu? El cas de la bauma dels Ossos del Clot del Llop (Gironella, Berguedà) 290

Rosa Soler Acedo, Marta Sánchez Soler, M. Eulàlia Subirà

Esquelles o campanes? Revisió de materials sonors del monestir del Bovalar (Segrià, segles vi-viii)	299
Laura de Castellet	
Els orígens de l'església parroquial de Sant Esteve de Canapost (Forallac, Baix Empordà)	309
Jordi Oliver Vert	
ABSTRACT (català)	319
ABSTRACT (español)	327
ABSTRACT (english)	335

LA CULTURA MATERIAL D'UN MONESTIR PREPIRINENC A CATALUNYA DELS VISIGOTS A LA IMPLANTACIÓ DEL FEUDALISME A SANTA CECILIA DELS ALTIMIRIS

Walter Alegría Tejedor,¹ Marta Sancho i Planas²

PRESENTACIÓ

La recerca duta a terme al monestir de Santa Cecília dels Altimiris ha aportat una riquíssima informació per l'estudi morfològic i evolutiu dels monestirs durant la Primerenca i Alta Edat Mitjana a la península Ibèrica. Aquest assentament s'origina entre finals del segle V i principis del segle VI amb la construcció d'una església i altres estructures annexes. Aquest conjunt té reformes des del segle VI fins al segle XI, quan s'abandona el jaciment i passa a ser un refugi estacional de pastors i carboners.

Fins a l'any 2022 s'han detectat tretze àmbits del conjunt central del monestir, dels quals s'han excavat deu fins a esgotar estratigrafia. Això ens ha permès definir fases sobre la base de datació relativa i produccions ceràmiques.

En aquest estudi presentem diverses interpretacions de l'aixecament hipotètic dels diferents edificis, fase per fase.

UBICACIÓ I SITUACIÓ

El jaciment està situat als Prepirineus centrals, concretament a la cara nord de la serra del Montsec d'Ares, sobre un contrafort a una alçada entre els 800 i els 900 metres sobre el nivell del mar. Sota el jaciment en el cantó oest, trobem el riu Noguera Ribagorçana que creua el congost de Monrebei, i que fa frontera entre Catalunya i Aragó dividint la regió de Ribagorça en dos.

¹ Institut de Recerca en Cultures Medievals.

² Institut de Recerca en Cultures Medievals, Universitat de Barcelona.

A la banda nord queda delimitat per un mur de tancament; a l'espai central hi ha l'església amb edificis annexos; a les zones perimetrals d'aquest conjunt central trobem una sèrie d'habitacions o espais excavats a la roca, així com cisternes, canals, escales i altres estructures (fig. 1). A continuació, descriurem els diferents espais del jaciment.

DESCRIPCIÓ DEL JACIMENT

El jaciment fa uns 9.345 m² aproximadament, té una forma triangular i està limitat al nord per un mur de tancament, a l'est i l'oest per barrancs i al sud per un estret pas anomenat Pas de Santa Cecília que protegeix l'accés i que ens dona l'advocació de l'espai de clara tradició d'època visigòtica.

Les estructures més destacades estan situades cap al centre i sud, en la zona més alta, on l'estructura més antiga és l'àmbit A7, situat en el punt gairebé més elevat del jaciment. Seguidament, trobem al centre l'església o àmbit A1, i al sud el passadís A3 que connecta amb un altre recinte, l'àmbit A4, el qual comunica alhora amb l'àmbit A5. Al nord trobem un espai obert de circulació, l'àmbit A2, i al nord l'àmbit A6 que té els seus accessos situats en els murs nord i est. Recolzant-se al mur nord de A6 trobem un edifici quadrangular que encara no ha estat dibuixat, l'àmbit A12.

A més d'aquests edificis, que es construeixen en diferents moments, trobem estructures excavades a la roca com: cabanes, cisternes, canalitzacions, escales, encaixos, forats de pal (fig. 10).

FASES

El jaciment en qüestió té diverses fases.

La primera data dels anys 450-550 i alhora la podem subdividir en: la fase 1a, quan s'ocupa l'assentament entre els anys 450-500/525 i es construeix l'àmbit A7; la fase 1b, moment en què es construeix l'església o àmbit 1 entre els anys 475-530; i la fase 1c, que és el moment d'ús de l'església en una forquilla cronològica situada entre els anys 530-570. També es construeixen en aquest moment els àmbits A6C, A11 i possiblement també els àmbits A8, A9 i A10. Tot i que aquests darrers també es podien haver construït durant la fase 2.

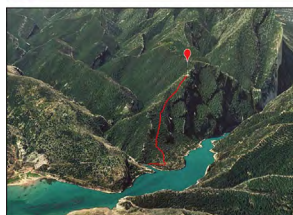
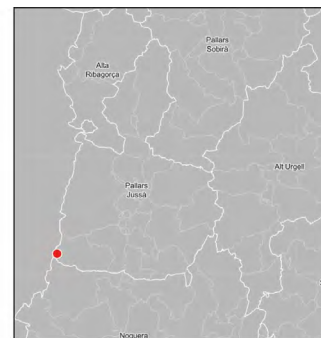

Figura 1. A dalt a l'esquerra situació del Pallars Jussà (font: ICGC). A dalt a la dreta situació dels Altimiris (font: ICGC). Al centre a l'esquerra imatge de l'accés al jaciment (font: Google). A baix a l'esquerra imatge aèria de l'espai central del jaciment (autoria: Josep Maria Llepes). A baix a la dreta planimetria del jaciment amb algunes estructures i espais (autoria: Marc Martín Sancho, Marta Sancho i Planas, Walter Alegria Tejedor).

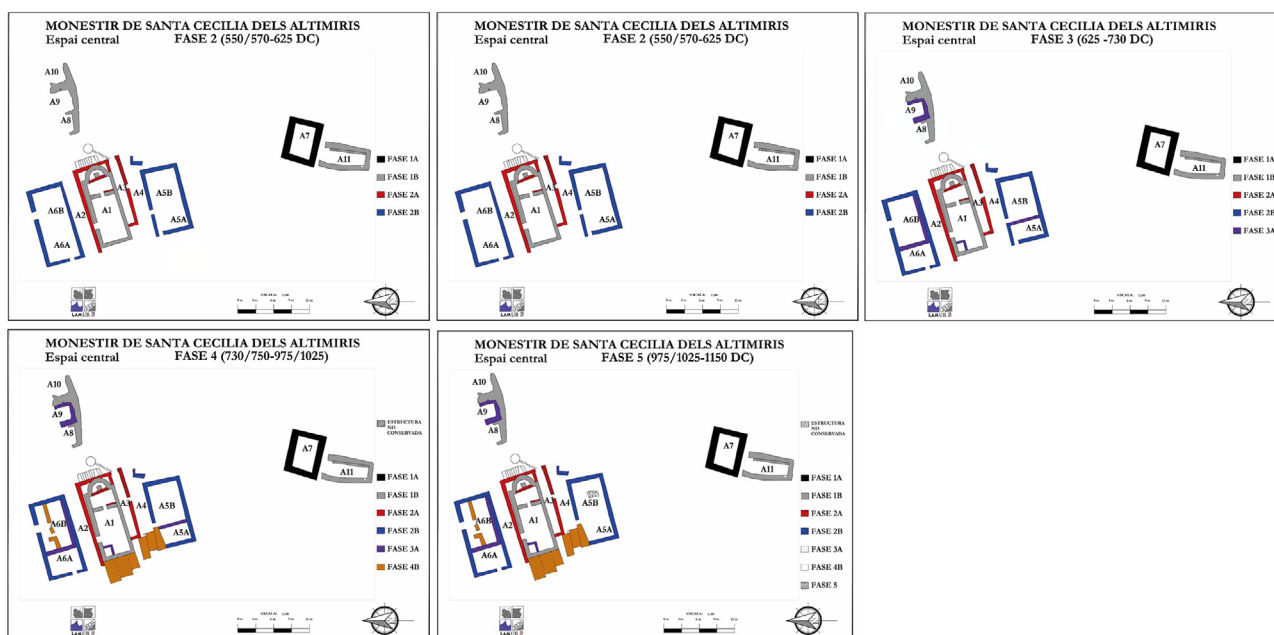
La segona fase està datada entre els anys 550-600/625 i també la dividim en dues subfases. La fase 2a consisteix en la primera ampliació del conjunt monàstic, amb la reforma de l'església (o àmbit A1) i la construcció dels àmbits A2, A3 i A4. Alhora es continuen utilitzant els àmbits A1 i A7 però no l'àmbit A6C. La fase 2b correspon a una segona ampliació en què es construeixen els àmbits A5 i A6, i l'àmbit A4 canvia de funció i passar de ser un gran espai a ser un passadís. Trobem en ús els àmbits A8, A9 i A10 i probablement es construïa el mur delimitador al nord del jaciment, a l'àmbit A15. No descartem per això que aquest mur es construís durant la fase 3. Els àmbits A1, A2, A3, A4 i A7 continuen en ús.

La tercera fase data del 600/650 al 700/750. A la subfase fase 3a es construeix l'àmbit A12 i també els murs que compartimenten els àmbits A5 i A6. La fase 3b és el moment d'ús del conjunt monàstic amb els espais compartimentats durant la fase 3a.

La quarta fase data del 730/750 fins al 975/1025. La subfase 4a consisteix en un abandonament parcial situat entre els anys 730/770 i 800, tal com detectem especialment en nivells de cendres dels àmbits A4 i A5. La subfase 4b suposa la reocupació del jaciment entre els anys 800 i 925/975. En aquest moment es construeixen els graons de circulació 155, 156 i 159, que creuen en sentit nord-sud des de l'àmbit A5A fins a l'àmbit A2. També es repara el mur parcialment enderrocant 154 amb el mur/grao 159. Es torna a compartir l'àmbit A6B i es tapia parcialment la porta d'accés a aquest espai per fer-la més estreta. En aquest moment es reocupen tots els àmbits en ús durant la fase 3 però amb les reformes esmentades.

Durant la fase 5, que abasta des del segle XI fins al segle XX, l'assentament s'abandona. La subfase 5a, entre els anys 975 i 1050, es correspon amb el moment d'abandonament generalitzat de totes les estructures. Amb posterioritat, durant la subfase 5b, entre els anys 1050 i 1150, es produeix una reocupació de poca entitat on trobem la majoria d'estructures ja enderrocades. Finalment, durant la fase 5c entre els anys 1100-2002 s'aprofiten les restes enrunades per a refugi de carboners, pastors i oficis similars (Alegria, 2024, pp. 175-205).

Figura 2. Proposta de les fases i l'evolució de Els Altimiris (autoria: Walter Alegria Tejedor, Marta Sancho i Planas).

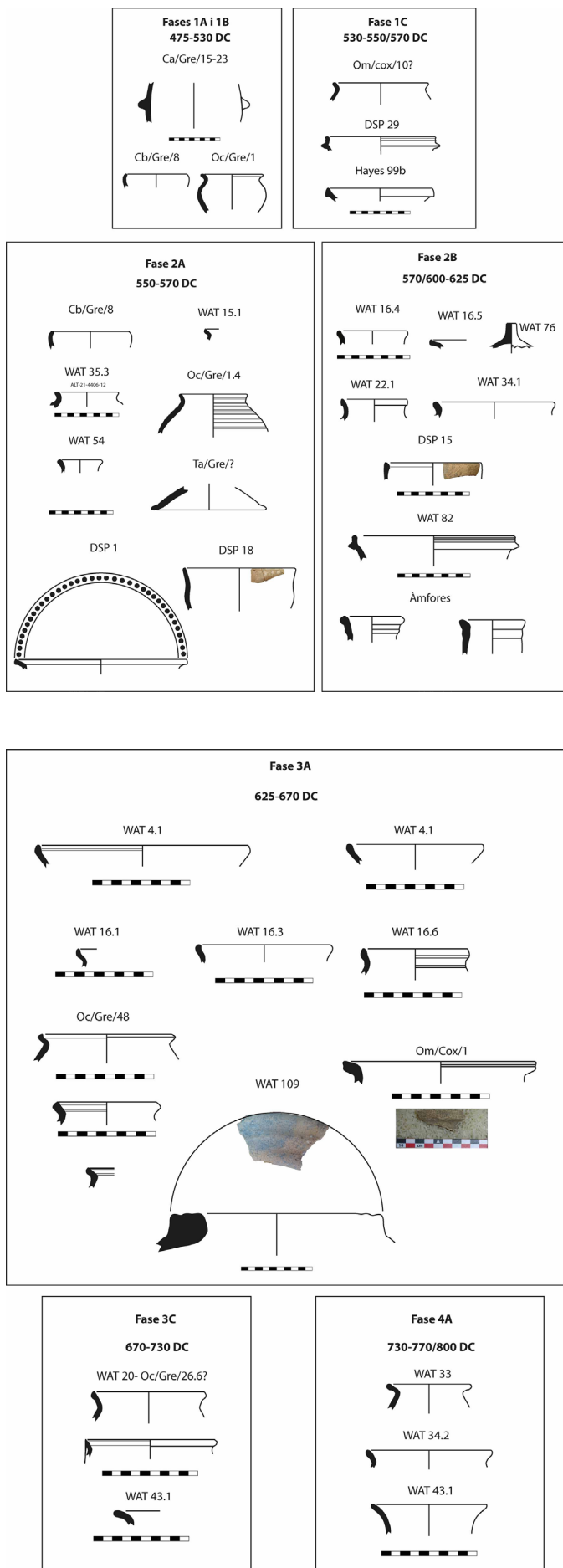

Figura 3. Contextos ceràmics de les fases 1 i 2.

Figura 4. Contextos ceràmics de les fases 3 i 4A.

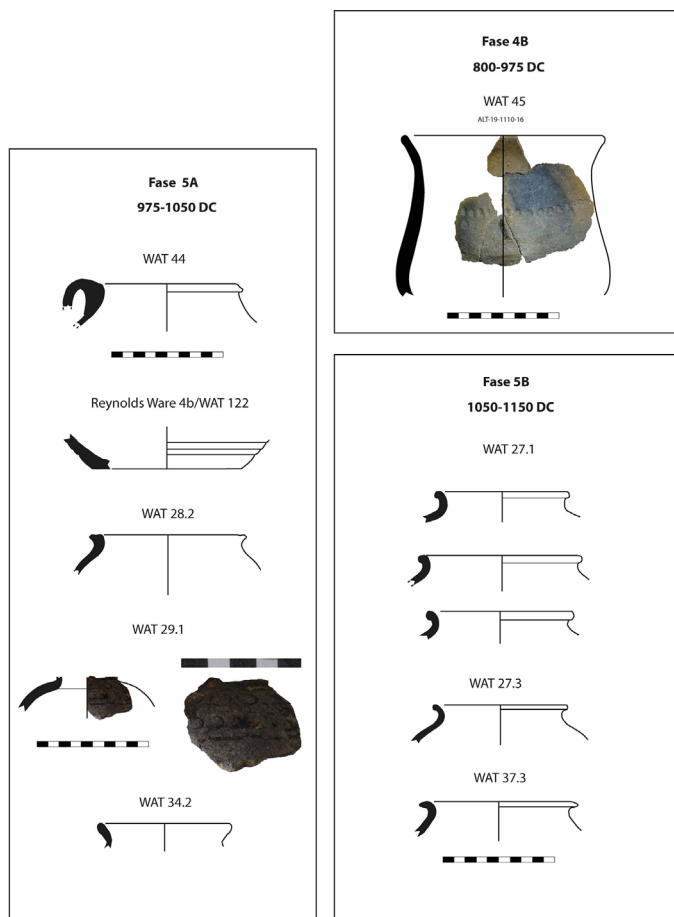

Figura 5. Contextos ceràmics de les fases 4B i 5.

A continuació descriurem cada espai destacant les seves particularitats constructives.

Àmbit. A7

L'àmbit A7 (fig. 6) és un edifici rectangular de 6,5 per 5,5 m que s'assenta sobre un sòcol de pedra excavat a la roca. Els murs sud, est i oest fan 0,90 m de gruix mentre que el mur nord fa 1 m de gruix. L'aparell constructiu era d'*opus incertum*, que consisteix en un encofrat de morter de calç i pedres on el parament del mur té pedres amb la cara vista plana. La conservació de les parets no ens ha permès mesurar les dimensions dels caixons per encofrar, tot i que semblaven ser d'1 m x 1 m aproximadament.

El paviment va ser construït amb *opus signinum*. Per fer-ho primer van farcir l'interior de l'estructura amb un *rudus*, d'entre 10 i 50 cm de gruix, format per pedres i morter de calç i sorra. Aquest morter tenia una major proporció de sorra que de calç. Sobre aquest *rudus* es va construir una preparació de morter de calç barrejat amb material constructiu ceràmic com *tegulae*, *imbres*, *tubuli*, així com alguns fragments d'àmfora. Aquesta preparació feia 20 cm de gruix aproximadament. Les parets dels murs d'*opus incertum* es van enlluir després de construir aquest paviment.

El tipus de construcció amb encofrat ens fa pensar en què el sostre podria ser de volta. Així i tot, el gruix del mur nord és major, ja que mesura 1 m d'ample respecte als altres murs que fan 0,9 m, això ens fa pensar en la possibilitat d'una coberta a un vessant, on el mur nord suportava el pes de la teulada.

Figura 6. A dalt, ortofotomapa de l'àmbit 7. A baix a l'esquerra, àmbit 7 excavat. A baix a la dreta, detall de l'opus signinum abans de ser excavat a l'àmbit A7.

	DIRECCIÓ INTERVENCIÓ:	AUTOR PLANIMETRIA:	INTERVENCIÓ:	SIGLA/CODI:	ESCALA: 1:50	DATA:	PLANOL N°:
	Maria Sanchez i Planas Walter Alegre i Toranzo Jordi Vallentó Ponsó	Walter Alegre	Els Abimóns	AL71		23-08-2023	16
						NOM FITXER: AL71 PLANIMETRIA.DWG	

El gruix dels murs i la fonamentació sobre roca permetria un segon pis, però no hem trobat indicis estratigràfics que ens permetin precisar-ho.

Interpretem que el sostre era de *tegulae* i *imbrex* en el moment de la seva primera construcció, ja que s'han recuperat materials constructius ceràmics en anivellaments de fases posteriors al jaciment. Segons l'estratigrafia dels enderroc dels àmbits A1, A2, A3, A4, A5 i A6 considerem probable que la coberta de l'àmbit A7 fos reparada amb lloses de pedra local, de tipus calcarenita, sorrenca o calcària, o fins i tot amb material vegetal (Alegría, 2024, pp. 158-161).

La cronologia general que proposem de manera estricta per la construcció d'aquest àmbit data entre el 450 i el 550 tant sobre la base de l'estratigrafia del mateix jaciment com pel paral·lel quasi idèntic a Sant Martí de les Tombetes associat a una necròpolis i datat amb 14C entre els anys 415-541 (Alegría, 2024, pp. 56-58, 255, 264). Tot i això, creiem que aquest edifici s'ha de situar en una forquilla cronològica entre els anys 450/525 pel context dels artefactes ceràmics recuperats en anivellaments anteriors a la construcció de l'església, que pertanyen a la primera ocupació del jaciment. L'abandonament definitiu es va produir durant el segle XI, de manera que aquesta construcció estaria en ús durant totes les fases del jaciment (Alegría, 2024, pp. 56-58, 158-161, 175-176, 714-715).

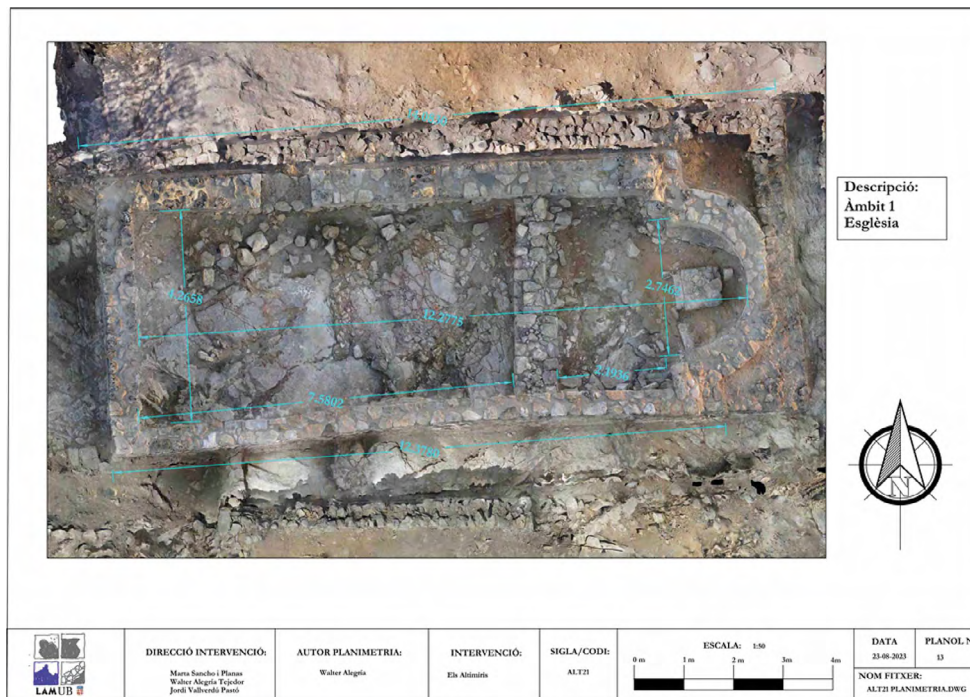

Figura 7. A dalt, ortofotomapa de l'àmbit 1. A baix a l'esquerra, detall del paviment de lloses. A baix a la dreta, detall dels graons d'accés de la Fase 2, la base de l'altar i el paviment de morter de calç de l'absis.

Església. A1

L'església (fig. 7) és un edifici rectangular amb un absis semicircular a l'est, i està dividida en dues parts: la nau, que representa 2/3 del total; l'espai privat que ocupa 1/3 part. Sobre el sòcol de pedra parcialment rebaixat es van construir els murs, de 0,60 i 0,70 m de gruix, elevats amb tècnica de maçoneria, amb pedres desbastades sense perfilar i filades d'alçada regular, però variable; aquestes pedres estaven lligades amb morter de calç. Les filades mesuraven d'alçada de 4 a 13 cm, amb una mitjana d'uns 8-9 cm, i la llargada de les pedres era d'entre 14 i 16 cm de mitjana, tot i que les dimensions poden oscil·lar entre els 10 i 34 cm. L'aparell no és uniforme, i els murs estan travats entre ells.

L'espai de la nau destinat a les persones no destacades era diàfan i gairebé buit. En el període situat entre els segles VII i X es va construir una estructura quadrangular,

que es recolzava contra els murs de l'angle nord-oest i sobre un dels paviments de lloses. Alhora contra els seus murs se li recolzava un altre paviment de lloses més recent. Aquesta estructura, de pedres i argamassa de terra, no tenia funció de càrrega perquè només estava formada per una filada d'ample.

Entre la nau i l'espai privat trobem un mur que interpretem com a cancell en la seva primera fase i que després es va reformar per donar-li una funció estructural. Durant la primera fase, el mur de 0,35-0,40 m de gruix era un cancell, construït fins a una alçada no superior al metre i que separava l'espai sagrat de la nau a l'oest. Durant la reforma de la segona meitat del segle VI, es va engruixir el mur fins a 0,60 m, per poder-hi recolzar una biga la qual alhora suportava el pes de l'encavallada de fusta de la coberta. Aquest fet coincideix amb la construcció del mur 455 que es recolza contra el mur nord del temple i que serveix de contrafort (fig. 8). En el moment d'aquesta reparació de la segona meitat del segle VI, per l'ensorrament o destrucció del primer temple, es va reutilitzar una imposta de la primera fase, i es va reaprofitar com a pedra d'un dels graons afegits a l'altar. Aquestes reformes van ser la resposta a la necessitat de reforçar estructuralment l'església, construïda en un terreny en pendent on calien murs que continguessin els murs de l'església, els quals tendien a esfondrar-se cap al pendent nord. Amb les dades recuperades a les excavacions no podem determinar si la reforma va ser preventiva o si l'esfondrament es va arribar a produir. Una traça d'aquesta tendència a l'esfondrament és l'esquerda del mur oest del temple, en la seva meitat nord.

A l'espai del cor s'hi accedia des de la nau, pavimentada amb lloses, a través d'una porta al mig del cancell a peu pla en una primera fase, i a través d'unes escales a partir de la reforma del temple de mitjans del segle VI. El cor estava pavimentat amb lloses i tenia un banc corregut construït amb pedres i argamassa de terra recolzat contra el cantó nord. Aquest banc estaria destinat a les personalitats destacades de l'església, amb un espai no superior a 4 o 5 persones assegudes. També és possible que part d'aquest banc estigués destinat a sostenir alguns objectes litúrgics. Des del cor s'accedia a l'altar, per un graó en el cas del primer temple, i mitjançant dos graons en una segona fase; aquest graó es lliurava contra l'enlluït de la base quadrada de l'altar.

L'altar tenia una base quadrada construïda amb pedres i morter de calç, que data de la primera fase i que es manté fins al seu abandonament als segles X-XI. El suport de l'altar no s'ha conservat, però probablement consistiria en una pedra o estructura de pedres de forma paral·lelepípede que suportava una gran llosa de pedra local que feia la funció d'ara d'altar. Aquesta estava relacionada amb l'últim moment del temple a finals del segle X i principis del segle XI, però probablement es tractava de la peça original. El paviment dels voltants de l'altar era de morter de calç, i va ser reparat com a mínim tres vegades entre principis del segle VI i finals del segle IX. Les construccions amb morter de calç al jaciment es relacionen amb les fases 1 i 2, entre la segona meitat del segle V i principis del segle VII, excepte a la zona sagrada de l'altar on es va mantenir l'ús d'aquesta tècnica. Una dada que recolza aquest fet és l'estrat d'enderroc del revestiment de les parets de la zona sagrada de l'altar el qual es va anar sedimentant lentament sobre l'enderroc de lloses de la coberta de l'absis durant la fase d'abandonament de finals del segle X i principis del segle XI.

Com hem dit en línies anteriors els paviments documentats a la nau i al cor, en totes les fases, eren de lloses de pedra local, excepte a l'espai de l'altar que eren de morter de calç.

La coberta del temple era d'encavallada de fusta a dues aigües. Com hem comentat abans, després del col·lapse de la primera coberta es va reformar el cancell que

dividia la nau i el cor, per tal de dotar-lo de major robustesa i alçada i així sostenir una biga que suportava l'encavallada de fusta. Creiem que hi hauria una segona biga a la meitat oest de la nau, d'aquesta manera s'aconseguiria un suport a cada 1/3 de l'edifici i proporcionar així una òptima estabilitat, fet que explicaria el motiu pel qual no trobem reformes destacades fins a l'enderrocament de finals del segle X i principis del segle XI.

El material de la teulada podria haver estat de *tegulae* i *imbrex* en la primera fase, sense que puguem descartar la llosa com a material de coberta inicial. En els anys posteriors a la segona meitat del segle VI, la coberta era de lloses de pedra local sorrenca, calcària o calcarenita (Alegría, 2024, pp. 59-60, 82-102).

Figura 8. A dalt a l'esquerra, imatge de l'àmbit A3 durant el procés d'excavació, amb l'enderroc de lloses. A dalt a la dreta, imatge de l'àmbit A2 durant el procés d'excavació, amb l'enderroc de lloses. Al centre imatge de l'àmbit A4 amb la UE 160 de la Fase 4A. A baix, Escales UE 155, 156 i 159 construïdes a la fase 4B i els quals es recolzen sobre la UE 160.

Espai de circulació obert. A2

L'àmbit A2 (fig. 8) mesurava 14 m de llarg per 3 m d'ample i es va formar en el moment que es va construir l'àmbit A6 entre la segona meitat del segle VI i el segon quart del segle VII. L'interpretem com un espai obert de circulació, cobert pel voladís de l'església. No hem trobat indicis de portes que delimitin un espai tancat. Des d'aquest espai s'accedia a l'església, motiu pel qual interpretem l'existència d'unes escales que es recolzaven contra el mur 455 de l'església. Aquestes escales eren necessàries per salvar el desnivell i accedir al temple, però no s'han conservat, per la seva probable naturalesa orgànica, com per exemple la fusta (Alegría, 2024, pp. 103-113).

Passadís. A3

En el moment de la primera ampliació del conjunt central a finals del segle VI i principis del segle VII es va construir un passadís: l'àmbit A3 (fig. 8), que mesurava 13,5 m de llarg i 1,5 m d'ample i comunicava amb un edifici de funció no acabada de definir, l'àmbit A4.

El mur sud del passadís àmbit A3 és el mur nord de l'àmbit A4, mur denominat com UE 154, estava construït amb maçoneria i morter de calç i tenia un gruix de 0,70 m aproximadament. La tècnica de construcció i l'aparell és similar al de l'església i es va construir alhora que el mur, UE 455 que reforçava l'església per l'exterior des del nord, i que l'engruiximent del cancell de l'església.

L'espai interior situat entre l'església i l'àmbit A4 era un passadís amb tres accessos: una porta a l'est, una porta a l'oest i una porta al sud. La porta oriental ve marcada per la roca, mentre que la porta occidental ve delimitada per un marxapeu construït amb pedres i morter de calç. Aquesta estructura es recolzava sobre anivellaments que cobrien directament la roca i que es van generar durant la primera fase del jaciment. Al cantó exterior del marxapeu, per la banda oest, es va detectar el negatiu d'espoli d'un paviment de morter de calç relacionat amb alguna estructura del segle VI, arrassada en un moment posterior a la forquilla cronològica situada entre finals del segle VI i la primera meitat del segle VII. L'accés a l'àmbit A4 es feia mitjançant una porta al centre de l'àmbit A3.

L'espai està cobert pel voladís de lloses de la coberta a dues aigües de l'església (Alegría, 2024, p. 59, 113-124).

Àmbit A4

Aquest àmbit (fig. 8) té unes dimensions reals desconegudes, ja que tot i que hem pogut documentar l'espai situat entre A3 i A4 que mesurava 14 m de llarg per 2,5 m d'ample, és probable que l'àmbit continués pel cantó est girant en direcció sud. En un primer moment podria haver estat un recinte o pati de grans dimensions que va quedar parcialment cobert quan es va construir l'àmbit A5. A partir d'aquell moment l'àmbit A4 funcionaria com a passadís des del qual s'accedia a A5 i comunicava zones de pas a l'oest i a l'est. Aquest espai tenia una coberta de material vegetal.

L'estratigrafia ens permet determinar que l'àmbit es va construir entre la segona meitat del segle VI i principis del segle VII, abans que els àmbits A5 i A6.

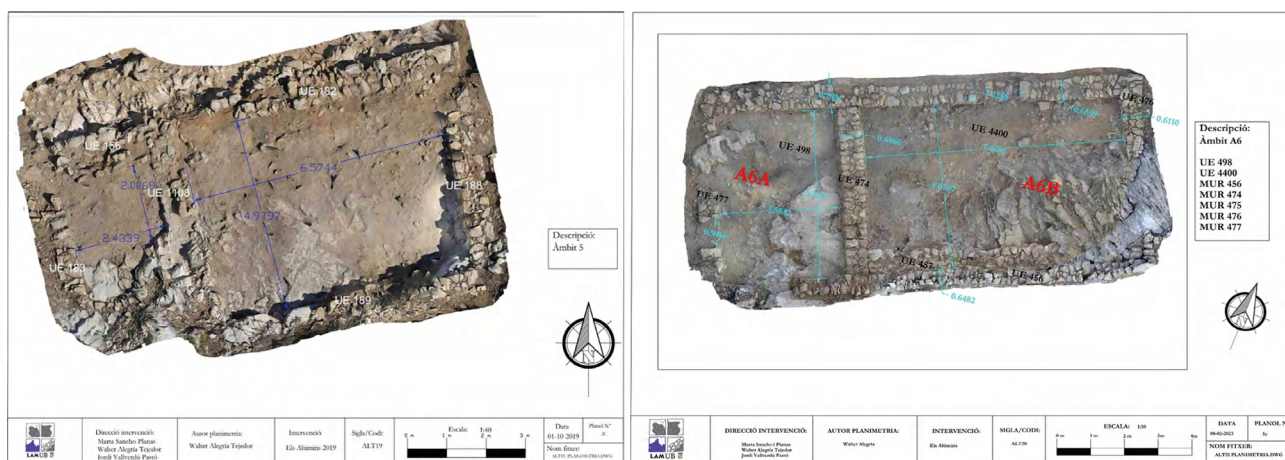
Corresponent a una fase anterior a la construcció de A4, es va documentar un mur de maçoneria i argamassa de terra, de 0,40 m de gruix, malauradament no s'han conservat altres estructures que delimitin l'espai relacionat amb aquest mur. Aquest mur és de la mateixa cronologia que la construcció de l'àmbit A6C que comentarem uns paràgrafs més endavant (Alegría, 2024, p. 59, 125-131).

Àmbit A5

La construcció de l'A5 data de finals del segle VI i la primera meitat del segle VII (Alegría, 2024, p. 61-64, 132-140). Aquest edifici (fig. 9) mesurava 7 m de llarg per 5 m d'ample i estava dividit en dos espais a l'interior. A5A a l'oest i A5B a l'est. L'espai més petit és A5A, a l'oest, amb unes dimensions de 2,60 per 3,50 m, i a l'est A5B que mesurava 6,90 per 5 m. Els murs estaven construïts amb maçoneria i argamassa de terra, amb un gruix de 0,70 m d'ample, i la coberta era vegetal. Com a singularitat d'aquest espai podem comentar que es va documentar un nivell molt orgànic amb carbons i amb recipients ceràmics aixafats, que pot suggerir diverses interpretacions: la primera seria una coberta de fusta, la qual en caure va destruir objectes i es va anar carbonitzant lentament; la segona interpretació seria un paviment d'un segon pis caigut; finalment la darrera interpretació és que es tractés d'un paviment de fusta interior de la planta baixa i la posició dels materials aixafats s'explicaria per la barreja amb un enderroc de coberta i parets. Segons la comparativa amb els altres edificis del mateix jaciment, ens inclinem a interpretar

el nivell de cendres i carbons com la coberta o el paviment d'un segon pis, ja que els paviments documentats en altres àmbits perifèrics a l'església sempre són la roca o terra apiconada. L'accés a A5B es feia per l'angle nord-oest des de l'àmbit A4, com a mínim en el període anterior al segle VIII. A l'àmbit A5A tenim documentat, entre els segles IX-XI, un accés amb graons, que comuniquen tot el cantó oest del conjunt central del jaciment de nord a sud. És molt probable per això que l'accés a A5A sempre estigues en el mateix lloc en què després es van construir aquests graons. L'estat de conservació del mur que dividia A5A de A5B no ens permet interpretar si hi havia un accés que els comunicués. Hem d'afegir que l'àmbit A5B és l'únic espai on hem trobat restes del que podria ser una llar de foc, coincidint amb nombroses troballes d'olles.

Figura 9. A dalt, ortofotomapa de l'àmbit 5 amb estructures de la fase 3. A baix, ortofotomapa de l'àmbit 6 amb estructures de la fase 3.

Àmbit A6

L'àmbit A6 (fig. 9) té diverses fases i estances, com exposarem a continuació.

A6C

En primer lloc, trobem una petita construcció, datada entre la segona meitat del segle V i la primera meitat del segle VI, que vam denominar A6C que mesurava 8,15 m de llarg per 3,5 m d'ample. Aquesta es va construir amb una tècnica mixta que va consistir a excavar la roca, deixant al sud i est una paret de roca en alçat, i construir després un mur a l'oest i al nord per tancar l'espai. Aquest mur es va fabricar primer amb un sòcol de maçoneria i argamassa de terra argilosa sobre el qual es va elevar un mur de terra. Les tècniques que proposem per aquesta elevació són la tàpia i l'amassat, sense que puguem precisar més donat l'estat de conservació del mur. Tenim constància de l'ús de la tècnica de l'encofrat amb morter de calç i pedres a l'àmbit A7, de manera que per aquesta construcció més senzilla també podrien haver usat caixons per fer una elevació de tàpia. També pot ser que el mur s'aixequés amb la tècnica de l'amassat, que consistia a construir una paret de fang i palla, o fang i excrements d'animals (especialment d'èquids) aplicant directament amb les mans la massa, sense usar caixons, començant pel sòcol i fins a aconseguir l'alçada desitjada.

La coberta d'aquest espai seria probablement de material vegetal, sense que puguem descartar per complet el material constructiu ceràmic (Alegría, 2024, pp. 46-50, 141-144).

A6

Aquest edifici es va construir en la mateixa fase que l'àmbit A5 amb el que genera una simetria edilícia al centre del jaciment i al voltant de l'església, a més les característiques constructives d'A5 i A6 són idèntiques. Un cop es va destruir la petita construcció A6C, es va amortitzar l'enderroc de les parets i es va construir un edifici rectangular d'11,9 m de llarg per 5,40 m d'ample a l'interior. Els murs fan un gruix de 0,70 m aproximadament i estaven construïts amb maçoneria i argamassa de terra. Durant la primera fase d'aquest edifici en la forquilla cronològica situada entre la segona meitat del segle VI o principis del segle VII, es va crear un petit fornal en el que es van forjar claus de ferro. En aquest moment l'accés estava situat al mur nord, amb una porta d'1,5 m aproximadament. Durant la reforma següent, entre el segle VII i la primera meitat del segle VIII, es va dividir A6 en dos recintes dividits per un mur i sense comunicació entre ells: A6A a l'oest i A6B a l'est. Aquest mur central va tenir probablement una funció estructural de cara a suportar la coberta de material vegetal. És molt probable que l'accés a l'oest a A6A es construís en aquest moment, tot i que no podem descartar la seva existència des del primer moment.

Durant la fase dels segles IX-XI es van fer diversos canvis a l'espai de A6B: primer es va afegir un banc corregut de maçoneria i argamassa de terra, que es recolzava contra el mur sud per l'interior; segon, es va dividir l'espai en dos, mitjançant murets o pilars construïts amb argamassa de terra; i tercer es va estretir la porta d'accés des del mur nord que va quedar alineada amb un dels accessos interiors de A6B (Alegria, 2024, pp. 61-64, 141-157).

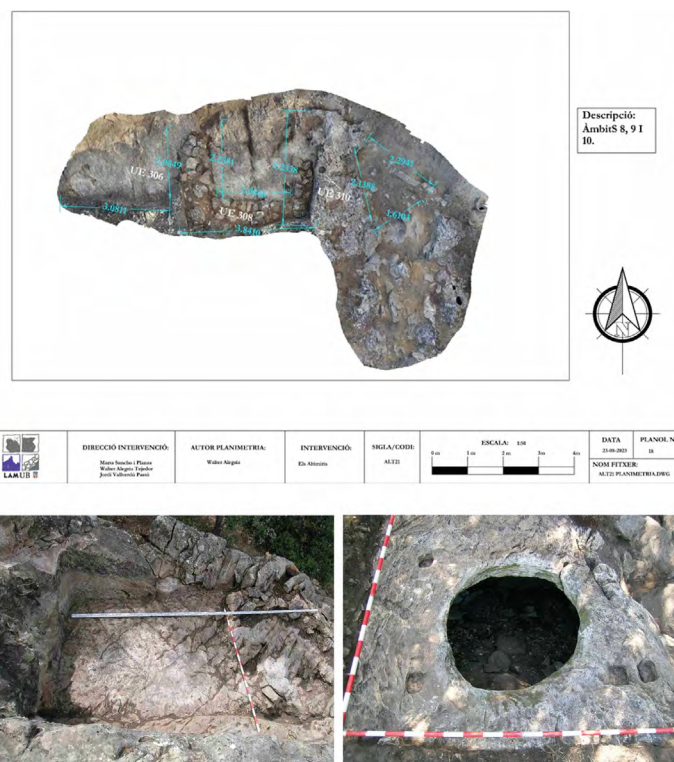
Cabanes A8, A9 i A10

Aquests tres espais (fig. 10) formen un únic espai conjunt. Tots estan elaborats amb la tècnica mixta d'excavació de la roca i aixecament de la paret nord amb fang o materials vegetals. En el cas de l'àmbit A8 trobem dos forns, situats en els angles sud-oest i sud-est de l'espai i que interpretem com propis d'un ofici relacionat amb el foc, com la forja, o quelcom similar. La paret nord seria de fang o «torchis» tot i que no hem trobat restes in situ; el paviment era la mateixa roca. Mesurava 3 m de llarg per 2,4 m d'ample.

L'àmbit A9, tenia unes dimensions de 3,70 per 3,30 m i es va construir de la mateixa manera que A8, però en el seu perímetre es va construir un banc corregut de maçoneria i argamassa de terra de mala qualitat, i que interpretem com un banc de treball.

L'àmbit A10 és un espai de petites dimensions, 3 m per 2 m aproximadament, on hem trobat restes de *torchis*. La interpretació d'aquest espai és d'emmagatzematge.

Figura 10. A dalt, ortofotomapa dels àmbits 8, 9 i 10. A l'esquerra, àmbit 11. A la dreta, imatge de la cisterna 1.

Hi ha una un forat de pal de poca profunditat entre A9 i A10 i que hauria servit amb tota probabilitat per recolzar una biga relacionada amb la coberta vegetal que cobriria els tres espais alhora (Alegría, 2024, pp. 46-50, 162-166).

Cabana A11

Aquest espai (fig. 10) té forma rectangular, mesura 7,5 m de llarg per 2,5 m d'ample i es va construir excavant la roca deixant les parets en positiu. El nivell geològic funcionava com a paviment, mentre que la coberta era vegetal i es recolzava sobre uns encaixos a la roca (Alegría, 2024, pp. 46-50, 166-169).

Àmbit A12

Tot i que aquest espai està en procés d'excavació, podem dir que està construït amb maçoneria i argamassa de terra, i que els seus murs fan un gruix aproximat de 0,70 m, i es recolzen sobre un llarg encaix a la roca. Aquest espai està situat a la vora de l'accés, motiu pel qual s'està valorant la funció de torre. Si bé és cert que la base no és massissa la ubicació de l'estructura dona sentit a aquesta interpretació, i més quan la fortificació no seria la prioritat de l'assentament. Per les seves característiques constructives aquesta construcció dataria de com a mínim el segle VII però no descartem que pugui correspondre a la fase dels segles IX-XI.

Àmbits A13 i A14

Aquests espais també estan en procés d'excavació. Podem dir que estan situats entre A5 i A7 on hem documentat un mur de maçoneria i argamassa de terra que divideix dos àmbits: A13 i A14.

Àmbit A15

Aquesta zona només s'ha netejat superficialment per detectar el mur de tancament del jaciment pel cantó nord. Aquest mur s'assenta sobre un llarg encaix a la roca i està construït amb maçoneria i argamassa de terra, motiu pel qual proposem una datació per la realització d'aquesta construcció de final del segle VI o al llarg del segle VII.

DISCUSSIÓ

Algunes de les tècniques constructives documentades són fàcils d'interpretar per la bona conservació de les estructures, murs o paviments. La interpretació de les cobertes, en canvi, no és tan senzilla. Podem donar com a cert que la coberta del segle XI de l'església era a dues aigües, amb lloses de pedra i voladís sobre els

àmbits 2 i 3, segons els nivells d'enderroc (Alegría, 2024, pp. 199-200). Tanmateix, les cobertes vegetals dels àmbits 4, 5, 6, 8, 9, 10 i 11, tampoc deixen dubtes a la interpretació (Alegría, 2024, pp. 199-200). Pel cas de la coberta de l'àmbit 7 tenim menys dades per dur a terme una interpretació inductiva. En aquest edifici, el sostre, podia estar construït o bé amb volta o bé a un vessant. La teulada seria molt probablement de *tegulae* i *imbres*, ja que hem trobat material constructiu ceràmic en anivellaments posteriors a aquesta primera fase del jaciment. Aquests materials provindrien en un origen d'una vila romana propera que va ser fruit d'espoli (Alegría, 2024, pp. 175-176). Més complicat ens resulta demostrar que la primera fase de la teulada de l'església era de material ceràmic, ja que la seva construcció presenta unes característiques molt diferents en relació a les de l'àmbit 7, de clara tradició romana (Alegría, 2024, pp. 56-58). Fins i tot en la pavimentació de morter de calç de l'altar trobem una diferència tècnica. Els anivellaments de *tegulae* i *imbres* ens marquen llavors una *interfàcia* entre la construcció de A7 i l'església, tot i que els contextos ceràmics no ens permeten precisar millor la diferència cronològica entre ambdues estructures³ (Alegría, 2024, pp. 175-180). A part de l'àmbit 7, cap altre mur de l'assentament es va construir amb *opus signinum* o *opus incertum*, però, en canvi, sí que trobem murs de maçoneria amb morter de calç, com és el cas a les estructures més properes a l'església: el mur 455 a l'àmbit 2 i el mur 154 a l'àmbit 3/àmbit 4. Les tècniques constructives del moment d'eixamplament del conjunt central del jaciment van ser cada cop més senzilles, fet que denota una menor especialització laboral i major simplicitat en l'explotació de recursos. La tècnica de maçoneria dels murs 154 i 455 era molt similar a la dels àmbits 5 i 6, però en aquests darrers es va substituir la calç per la terra. Alhora els edificis 5 i 6 tenien cobertes vegetals des dels seus inicis, entre finals del segle VI i la meitat del segle VII (Alegría, 2024, pp. 78-174).

Buscant la comparació de les estructures més antigues del jaciment, com és el cas dels àmbits A1 i A7 dels Altimiris, trobem que al jaciment veí de Sant Martí de les Tombetes, l'àmbit A2 consisteix en una construcció rectangular amb una forma molt similar a A7, però tècnicament a mig camí entre els àmbits A1 i A7 dels Altimiris. A l'estructura A1 de Sant Martí els murs són de maçoneria i morter de calç com l'església dels Altimiris i els murs 154 i 455, en canvi, el paviment és d'*opus signinum* igual que a l'àmbit A7. Totes aquestes estructures estan en funcionament durant la fase de la necròpolis cristiana de Sant Martí la qual es va començar a generar entre el primer quart del segle V i la primera meitat del segle VI (Alegría, 2024, pp. 56-58, 255, 264).

La comparació dels dos jaciments, per tant, és enriquidora, complementària i necessària. En ambdós espais, les persones que van habitar treballaven la roca per: construir habitacions, cisternes, escales, forats de biga, encaixos per murs i en el cas de Sant Martí de les Tombetes, també tombes.

En el futur presentarem estudis comparatius de major profunditat al voltant de les diferències i similituds en l'ocupació de l'espai i l'explotació de recursos per aixecar construccions en aquests jaciments.

3 Aquests contextos els ha presentat Walter Alegría Tejedor en la defensa de la tesi doctoral el 23 de gener de 2024 (Alegría, 2024, pp. 78-205).

CONCLUSIONS

Les tècniques constructives documentades al conjunt monàstic de Santa Cecília dels Altimiris són molt àmplies i exhibeixen un ampli ventall de recursos. Alhora, l'estratigrafia del jaciment ens permet assenyalar clarament les diferències entre les tècniques pròpies de finals d'època romana: *opus signinum*, encofrat amb morter de calç, cobertes amb *tegulae* i *imbrex*; amb les de l'edat mitjana: maçoneria amb argamassa de terra, cobertes vegetals i paviments de terra o la roca. La dinàmica de la cultura material coincideix entre les construccions i les ceràmiques, ja que les peces d'importació nord-africanes, sudgàl·liques i orientals recuperades al jaciment duren fins finals del segle VI o principis del segle VII, moment en que s'abandonen les tècniques constructives romanes i s'eixampla el conjunt edilici amb unes tècniques que requereixen una menor especialització i uns recursos més senzills i propers (Alegria, 2024, pp. 690-695, 714-716). L'ofici del mestre caler serà molt exclusiu, reservat per al manteniment del temple quan sigui estrictament necessari. A partir del segle VII, els murs de maçoneria i argamassa de terra van acompanyats de contextos ceràmics amb una tendència a la simplicitat, dinàmica material que es perpetua durant la fase d'ocupació carolíngia dels segles IX-XI fins al seu abandonament definitiu.

BIBLIOGRAFIA

Alegria Tejedor, W. (2024). *Cultura material i societat als Pirineus i Prepirineus catalans occidentals entre els anys 475 i 1050. Artefactes ceràmics i construccions*. Universitat de Barcelona.